

Conservarea monumentelor din Transilvania în perioada 1945-1977

(studii de caz)

Rezumat

Coordonator prof. univ. dr. Sabău Nicolae

Doctorand Rus Veronica Ioana

Cuvinte cheie: conservare, monumente, Transilvania, regimul comunist, 1945-1977

Cuprins

Introducere

1. Abordare metodologică

1.1. Delimitări

1.2. Sursele/izvoarele cercetării

1.2.1. Monumentele

1.2.2. Sursele/izvoarele scrise

1.2.3. Alte surse

1.2.4. Istoriografia temei – stadiul actual al cercetărilor

1.3. Terminologia

2. Introducere în conservarea monumentelor – Originea și evoluția protecției monumentelor

2.1. O scurtă evoluție a conceptului de monument istoric (de la Antichitate până la sfârșitul secolului XIX), în paralel cu problemele de legislație europeană în același interval de timp

2.2. Reglementarea protecției monumentelor în secolul XX (o selecție a celor mai importante carte, convenții, documente) pe plan internațional

3. Introducere în conservarea monumentelor în Transilvania – Originea și evoluția protecției monumentelor de-a lungul timpului (secolul XVIII – anul 1918)

3.1. Considerații generale, din cele mai vechi timpuri

3.2. Cadrul Imperiului Austriac (1699-1868)

3.3. Cadrul Austro-Ungariei (1868-1918)

3.4.1. Activitatea lui István Möller și semnificația acesteia pentru restaurarea monumentelor în Transilvania

4. Conservarea monumentelor în Transilvania din 1918 până la 1945

4.1. Cadrul unirii cu principatele române

4.2. Probleme de legislație – Secția pentru Transilvania a Comisiei Naționale a Monumentelor 1921-1940

4.3. Consecințe concrete ale măsurilor de protecție în Transilvania (din 1918 până la 1945)

5. Conservarea monumentelor în Transilvania în perioada 1945-1977

5.1. Organisme responsabile cu soarta monumentelor în România în perioada regimului comunist

5.2. Metode de intervenție adoptate în lucrările de conservare și restaurare a monumentelor istorice în perioada 1947-1977 și principiile care au stat la baza acestora

6. Ce s-a întâmplat după 1977 ?

Concluzii

Anexe

I. Bibliografie

II. Alte abrevieri și simboluri

III. Lista și sursele ilustrațiilor

„Cultul consacrat [...] patrimoniului istoric trebuie cercetat, căci este revelatorul, neluat în seamă și totuși vădit, al unei stări a societății și al întrebărilor ce o frământă”.¹

Patrimoniul istoric și cultural și multitudinea de reacții teoretice sau practice (mai întâi empirice și apoi căutate conștient) care îi sunt asociate ilustrează în mod indirect aspecte semnificative ale societății în care s-au dezvoltat. De aceea, plecând de la citatul de mai sus, în studiul aspectelor culturale ale oricărui moment din istorie, se conturează necesitatea cunoașterii și cercetării tuturor *conduitelor patrimoniale* dezvoltate de-a lungul perioadei respective.

Lucrarea noastră își propune astfel să răspundă acestei nevoi de cunoaștere, prin tratarea din punctul de vedere al teoriei și practicii conservării patrimoniului cultural, a unei perioade recente din istorie și de aceea insuficient cercetată: epoca regimului comunist.

Restaurarea monumentelor în regimul socialist a fost la începuturi, în mod paradoxal, un domeniu plin de avânt, fiind deschise ample șantiere la mănăstirile din Moldova, la bisericile din lemn și piatră din Transilvania, sau a multor foste reședințe nobiliare. Însă, această situație durat doar până în anul 1977, când s-a produs o schimbare bruscă de atitudine în opinia autorităților, care au început să perceapă protejarea monumentelor doar ca o piedică în realizarea planurilor lor megalomane din domeniul urbanismului. Multe dintre monumentele trecute în planurile de lucru ale direcțiilor de specialitate au pierdut fondurile alocate și astfel nu au mai fost deschise șantiere noi, sau chiar mai grav, o serie dintre șantierele începute au fost abandonate înainte de finalizarea lucrărilor, daunele acestei părăsiri fiind inimaginabile.²

Activitatea practică de restaurare până în anul 1977 a lăsat să se întrevadă și posibilitățile conturării unei activități teoretice. Astfel, după o perioadă de un fericit sfert de secol ar fi trebuit să urmeze lucrările de sinteză teoretică.³ Însă, suprimarea șantiierelor și apoi a instituțiilor de specialitate a fost urmată o firească dispersare a specialiștilor, astfel încât studiile de sinteză ca rezultat firesc al activității practice anterioare nu au mai putut să apară. Au apărut doar texte restrânse și în special prezentări de studii de caz în seriile revistelor de specialitate dedicate monumentelor istorice⁴ sau în cele 3 volume⁵ editate de către Direcția Monumentelor Istorice⁶.

Cu toate că timpurile în care trăim pot fi văzute din nou ca fiind neprielnice pentru retrospective teoretice și teoretizante⁷, noi am găsit o oportunitate de studiu în acest subiect, observând că acum și mai mult decât în secolul trecut, aceste inițiative întârzie să apară. Societatea contemporană consumistă „devorează” patrimoniul istoric din diferite unghiuri, prin dezvoltarea tot mai rapidă a urbanismului care înghite țesutului istoric, fie prin ștergerea sa, fie prin tratarea sa modernistă, în spiritul practicilor secolului XXI. La baza practicilor contemporane stă ca principiu de bază obligativitatea de a păstra toate etapele istorice de construcție ale patrimoniului, considerate azi ca fiind purtătoare cel puțin a valorii de document, indiferent de epoca în care acestea au fost create. Însă, același principiu nu se referă și la etapele istorice de restaurare ale aceluiași patrimoniu, specialiștii contemporani atacând cu repeziciune intervențiile trecutului, în special a celor de la începutul și mijlocul secolului XX, judecându-le aspru și înlăturându-le de multe ori, chiar înainte de a le consemna. Prin urmare considerăm că în lipsa activităților istoriografice care ar trebui să documenteze și să analizeze critic și obiectiv această perioadă, alături de graba cu care urmele intervențiilor trecutului dispar, apare astfel riscul de ștergere a unui întreg capitol din istoria conservării monumentelor de la noi, care a reprezentat o etapă importantă în evoluția și dezvoltarea științei restaurărilor, fără de care astăzi probabil am fi privit altfel lucrurile.

Acesta este de fapt scopul lucrării de față: analiza și apoi sintetizarea din punct de vedere teoretic a principalelor tendințe din perioada regimului comunist în România, pe baza consultării celor mai semnificative

¹ Françoise Choay, *Alegoria patrimoniului* urmată de *Șapte propoziții despre conceptul de autenticitate și folosirea acestuia în practica patrimoniului istoric*, Editura Simetria, București, 1998, p. 1.

² Virgil Pop, *Istoria conservării*, Editura U. T. Press, Cluj-Napoca, 2002, p. 5.

³ *Ibidem*.

⁴ *Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice, Revista Muzeelor și Monumentelor seria Monumente istorice și de artă etc.*

⁵ *** *Monumente istorice. Studii și lucrări de restaurare*, Comitetul de Stat pentru Construcții, Arhitectură și Sistematizare. Direcția Monumentelor Istorice, București, vol. I-III.

⁶ V. Pop, *Istoria conservării*, p. 5.

⁷ *Ibidem*, p. 6.

studii de caz și a publicațiilor apărute în legătură cu acestea. Demersul nostru nu constituie însă o lucrare enciclopedică, asemenea lucrări fiind atât de dificil de conceput, cât mai ales aproape inutile, având în vedere că astfel se poate lesne repeta ceea ce s-a scris deja în ultimele decenii în literatura internațională de specialitate, astăzi asistând la o hiper-specializare în domeniul restaurărilor.

De asemenea, condiția primară a unei abordări enciclopedice este tratarea tuturor aspectelor temei alese și toate studiile de caz din spatele acesteia. Ceea ce nu avem pretenția a fi realizat aici: am atacat aspectele cele mai des utilizate și întâlnite, alternate de excepții de la caz la caz. Timpul necesar conceperii unui studiu enciclopedic, care ar fi presupus tratarea în întregime a materialului existent în arhive și biblioteci, datorat mai ales acelui avânt deosebit pe care l-a avut activitatea de restaurare de la început până în anul 1977, ne-a lipsit.

Trebuie precizat totuși faptul că nici nu am avut în vedere un compendiu, ci o lucrare sintetică, critică, bazată pe studiul arhivelor, cu scopul declarat nu de a afirma un ultim și de netăgăduit cuvânt asupra subiectului, ci de a-l aduce în atenția publicului și eventual de a-l deschide pentru discuții și dezbateri viitoare, în prezent fiind atât de puține lucruri spuse. Metodele și materialele moderne utilizate în restaurările secolului XX au dus mereu la concluzii pripite referitoare la cei care le-au realizat. Cunoșcându-le cu adevărat, nu facem decât să ne apropiem de înțelegerea mediului, cadrului și timpului în care acestea s-au desfășurat. Am căutat astfel să conferim o oarecare demnitate subiectului, poziție pe care o are cu prisosință în alte țări, în timp ce în România este ocolit cu abilitate, ignorat cu desăvârșire sau defăimat în mod deschis, de multe ori fără a beneficia în prealabil de o justificare concretă bazată pe documentare științifică.

Sigur că dacă am fi avut mai mult timp la dispoziție, lucrarea ar fi arătat probabil altfel, mai completă, cu mai multe studii de caz și cu mai mult timp pentru corecturi, însă condițiile actuale nu au permis acest lucru. Pe viitor, probabil că o reluare și continuare a temei de cercetării ar putea duce la rezultate mai bune, la un volum care să le conțină dacă nu pe toate, atunci pe cele mai multe dintre monumentele restaurate în Transilvania în perioada regimului comunist, lucrare ce în prezent nu există, dar care ar umple un mare gol din istoriografia istoriei restaurărilor din România.

Subiectul mi-a fost sugerat în timpul pregătirii postuniversitare, unde în perioada 2006-2008 am realizat lucrarea cu titlul *Intervenții asupra patrimoniului construit al județului Cluj între anii 1947 – 1977*⁸, după care în anul 2008, am propus reluarea și extinderea aceleiași teme în cadrul studiilor doctorale, desfășurate sub coordonarea domnului prof. univ. dr. Nicolae Sabău.

Aici trebuie subliniat faptul că pe toată perioada stagiului de cercetare am încercat realizarea unei analize obiective a perioadei guvernate de regimul comunist, mai ales datorită faptului că aceasta este o perioadă istorică încheiată, având astfel oportunitatea de a privi lucrurile cu detașarea specifică distanței temporale, un aspect esențial pentru o analiză teoretică pertinentă și de actualitate a subiectului.

De asemenea, trebuie menționat că lucrarea a fost concepută după modelul unor studii de istoria specialităților înrudite: critica de artă și istoria artelor, unde studiile își au explicația în tendința reflexivă a civilizației postmoderne, în care istoria lucrurilor este de multe ori chiar mai interesantă decât lucrul în sine.⁹

Dacă informațiile nepublicate până acum ocupă o parte consistentă a lucrării, oferind o bază concretă de pornire a analizei realizate, munca cea mai consistentă a fost alegerea, organizarea în scris și cercetarea unei mari cantități de informații dispersate, pierdute sau de multe ori împărțite între diferite instituții.

Prin urmare, excursul care face substanța acestui volum, critic dar obiectiv, reprezintă dorința de a oferi altceva, de a arunca un alt fel de lumină asupra subiectului. Este un discurs destul de restrâns din punct de vedere tematic, ce are la bază sinteza dintre realitatea materială arhitectonică, artistică și documentele scrise sau iconografice.

Având în vedere complexitatea acestei teme și numărul redus al publicațiilor care au tratat-o, la momentul actual se conturează tot mai clar necesitatea aprofundării cercetărilor sistematice ale acestui subiect, care ar trebui diferențiate pe regiuni și pe perioade cronologice bine delimitate, pentru o analiză cât mai detaliată a studiilor de caz și pentru stabilirea cât mai corectă a tipologiilor conturate.

Din păcate, cantitatea impresionantă de informații de care dispunem acum, după încheierea acestui capitol în istorie, nu a fost studiată până în prezent decât tangențial. De aceea, studiul pleacă de la premisa că o

⁸ Lucrarea a fost coordonată de către șef lucr. arh. Virgil Pop.

⁹ V. Pop, *Istoria conservării*, p. 7.

nouă lectură a acestei perioade a vieții culturale românești, animată de dorința unei reconstituiri mai adevărate a fenomenului în toate determinațiile lui, ar trebui să pună în discuție și alte niveluri de înțelegere sau unghiuri de interpretare decât cele cu care spațiul cultural autohton este de prea multă vreme obișnuit.¹⁰

Studiul debutează cu o **introducere** și un capitol dedicat **abordării metodologice** a autorului, de la *delimitările* temei studiate, la tipurile de *surse utilizate* și *terminologia* de specialitate, care are ca scop în primul rând clarificarea termenilor folosiți pe parcursul prezentei lucrări, pentru a înlătura eventualele confuzii, dar și pentru a prezenta poziția noastră față de unii termeni, într-un domeniu în care această clarificare unitară la nivel internațional lipsește.

Necesare în cazul oricărui studiu istoriografic sistematic, delimitările au rolul de a avertiza asupra cadrului ce urmează a fi tratat. Astfel, pentru lucrarea de față am stabilit două granițe mari. În primul rând este vorba despre delimitarea din punct de vedere geografic a zonei ce reprezintă subiectul studiului: Transilvania, după cum reiese și din titlul lucrării, însă trebuie subliniat aici că este vorba despre teritoriul în sensul restrâns al cuvântului, fără Banat, Maramureș și Crișana. Apoi, limitele cronologice, de asemenea cuprinse în titlu, care desemnează perioada de după instalarea comunismului în România în 1945 și până în 1977, un an cu o semnificație și implicații majore în ceea ce privește soarta monumentelor, după cum se va vedea în cele ce urmează. Studiul nostru își propune astfel sintetizarea și analiza intervențiilor și transformărilor suferite de către patrimoniul construit în Transilvania, într-o perioadă atât de controversată cum sunt primii 30 de ani ai regimului comunist din România.

Studiul monumentelor, considerate în mod obligatoriu izvoare primare ale cercetării, a constituit o activitate principală, chiar dacă uneori aici munca ne-a fost îngreunată de distrugerile provocate de timp sau de agresiunea dezvoltării urbanistice din ultimii ani asupra acestora, și asta într-un mod destul de surprinzător, având în vedere că intervalul de timp scurs de atunci este unul foarte scurt (50-60 de ani) în comparație cu vechimea de sute de ani a monumentelor.

Bogăția materialelor documentare inedite, studiate doar tangențial și publicate doar sporadic până acum, a constituit sursa primară de studiu, spre deosebire de alte teme, unde primează sursele istoriografice.

Printre cele mai importante surse, utile pentru acest subiect sunt cele iconografice: desene, schițe, picturi, ce înfățișează monumentul în trecut, în diferite etape ale evoluției sale.

Cel mai dificil proces a fost acela al identificării bibliografiei subiectului, datorită numărului redus al titlurilor care au tratat această temă, justificarea pentru lipsa publicațiilor fiind una diferită pentru perioadele de dinainte și după 1989. În primul rând este vorba despre dispersarea specialiștilor după anul 1977, când firesc ar fi fost ca după încheierea marilor șantiere de intervenție din anii 50-70 să apară și ample lucrări de sinteză, care să cuprindă concluziile referitoare la lucrările realizate pe parcursul celor 30 de ani.

Importanța subcapitolului dedicat *terminologiei* rezidă în faptul că astăzi asistăm la o dezvoltare fără precedent a metodelor de protecție a patrimoniului, care este însoțită în mod firesc și de o diversificare a termenilor de specialitate. Însă, cu toate că acest domeniu este deja unul consacrat, unde noțiunile au rolul de a numi diferitele tipuri de intervenție, în istoriografia internațională se constată multiple preferințe pentru unul sau altul dintre termeni, uneori fără a se ține seama de nuanțele acestora. Astfel, problema terminologiei este una extrem de disputată și controversată, mai cu seamă că ceea ce era general acceptat în trecut, a devenit în prezent pus la îndoială, atacat sau respins.

Scheletul sub-capitolului dedicat terminologiei îl reprezintă o lucrare de actualitate semnată de către Michael Petzet¹¹, apărută în traducere în limba română în anul 2010, avându-l ca autor pe fostul președinte ICOMOS¹², o organizație internațională complexă, cu o febrilă și valoroasă activitate în acest domeniu.

De asemenea, pentru același capitol dedicat terminologiei, am utilizat lucrarea *CO.RE. Patrimoniu Construit*¹³, o lucrare ambițioasă bazată pe sprijinul venit din partea mai multor autori, patru specialiști și personalități cu o vastă experiență în această arie, ce explorează prin intermediul a patru eseuri sensul

¹⁰ Magda Cârneli, *Artele plastice în România 1945 – 1989*, Editura Meridiane, București, 2000, p. 5

¹¹ Michael Petzet, *Principii internaționale ale prezervării monumentelor*. În Seria *Caiete ICOMOS*, nr. 1, Editura Utilitas, Cluj, 2010.

¹² ICOMOS – International Council of Monuments and Sites (Comitetul Internațional al Monumentelor și Siturilor).

¹³ *CO.RE. Patrimoniu construit*. În Seria *Caiete ICOMOS*, nr. 2, Editura Utilitas, Cluj, 2011.

noțiunilor conservare, restaurare, reabilitare, revitalizare, reconstrucție, reintegrare și renovare, oferind tuturor celor care se apropie acest domeniu o serie de repere teoretice și practice, susținute de referințe bibliografice și exemple ilustrative.

Încercarea de a oferi o imagine coerentă și completă, de ansamblu, asupra acestei arii din istoria culturii, nu poate fi lipsită de o revenire la origini, prin **plasarea sa în istoria universală a fenomenului**, de la apariția primelor atitudini față de moștenirea istorică, culturală și artistică, la momentul de naștere a terminologiei specifice și până la conturarea unor concepții și teorii științifice care au stat la baza cristalizării restaurării patrimoniului ca știință și apoi ca practică.

Se impune astfel o reflecție complexă, însoțită de o analiză critică asupra conceptelor, a istoricului demersurilor și a metodelor practice ale acestui domeniu de cunoaștere. Toate acestea sunt cuprinse în cel de-al doilea capitol al lucrării, unde sunt analizate din punct de vedere teoretic fenomenul patrimonial universal și semnificațiile pe care le conține, respectiv o sinteză a evoluției sale de-a lungul vremii. Totuși aici se impune precizarea că lucrarea de față nu va relua evoluția integrală a fenomenului universal decât pe scurt, multiplele publicații internaționale de prestigiu dedicate acestui subiect făcând această repetiție una inutilă. Acest capitol dedicat istoriei conservării internaționale menționează doar filosofile europene importante în ceea ce privește relația cu monumentele istorice și apoi punerea în practică a principiilor teoretice în vederea păstrării patrimoniului mondial și național. Prezentul studiu privește ca introducere în tema centrală tratată, istoria acestei discipline și conturarea conceptelor teoretice, atingând foarte pe scurt epocile premergătoare conștientizării restaurării ca disciplină aparte, de sine stătătoare.

Materialul studiat pentru acest capitol de istorie a disciplinei restaurării a urmat modelul unor lucrări similare, editate la noi în țară, dar mai ales titluri internaționale, mult mai numeroase, în zone unde preocuparea pentru monumente are o tradiție mai îndelungată, mai vastă și mai cuprinzătoare. Acest capitol este unul restrâns ca dimensiuni, neavând pretenția de a aduce un punct de vedere original sau inedit, având doar rolul de a realiza o introducere firească și cursivă, către subiectul principal tratat. O încadrare în contextul universal din punct de vedere cronologic și metodologic ni s-a părut esențială, mai ales în ceea ce privește modul în care am privit și analizat apoi restaurările moderne din secolul XX, la noi.

Cele mai importante lucrări utilizate sintetizarea istoriei universale a acestei discipline au fost cele semnate de către Cesare Brandi¹⁴, Alois Riegl¹⁵, Jukka Jokilehto¹⁶, Françoise Choay¹⁷, Gheorghe Curinschi Vorona¹⁸ și Virgil Pop¹⁹.

Cel de-al treilea capitol al lucrării marchează transferul atenției din planul general în cel particular, prin **analiza evoluției fenomenului patrimonial în spațiul transilvănean**, urmărindu-se evidențierea modului de încadrare în practicile universale, dar și a particularităților sale specifice, date de condițiile sociale, politice și culturale de-a lungul timpului în această zonă. Aici vor fi tratate primele studii de caz, cu rolul de a ilustra prin exemple concrete primele demersuri întreprinse în vederea cercetării și conservării patrimoniului din această zonă din cele mai vechi timpuri și până la începutul secolului XX, mai precis anul 1918.

Ca surse utilizate aici trebuie menționate o serie de volume și colecții ale unor publicații periodice ale istoriografiei maghiare care s-au ocupat cu acest subiect²⁰, dar mai ales materialul documentar aflat în arhiva KÖH²¹ de la Budapesta.

Următorul capitol continuă analiza **activității de protecție și restaurare în Transilvania în secolul XX**, în intervalul de timp dintre anul 1918 și anul 1945, însă aici din nou întâlnim un capitol restrâns ca dimensiuni, cu rolul de a realiza o notă de trecere spre următoarea perioadă cronologică. De asemenea, nota

¹⁴ Cesare Brandi, *Teoria restaurării*, Editura Meridiane, București, 1996.

¹⁵ Alois Riegl, *Cultul modern al monumentelor. Esența și geneza sa*, București, 1999.

¹⁶ Jukka Jokilehto, *A History of architectural conservation*, Editura Butterworth–Heinmann Series in Conservation and Museology, Oxford, 1999.

¹⁷ Fr. Choay, *Alegoria patrimoniului*.

¹⁸ Gh. Curinschi–Vorona, *Arhitectură. Urbanism. Restaurare*, Editura Tehnică, (1995), 1996.

¹⁹ V. Pop, *Istoria conservării*.

²⁰ Revista *Műemlék-Védelem*.

²¹ KÖH – Kulturális Örökségvédelmi Hivatal (Oficiul pentru Protecția Patrimoniului Cultural din Ungaria).

originală a acestei părți lipsește, informațiile fiind culese din numeroasele volume publicate de către Ioan Opriș²² referitoare la acest subiect.

Adevărata contribuție personală referitoare la istoria restaurărilor din România este prezentă în cel de-al cincilea capitol al lucrării noastre, care tratează așa cum se regăsește ea în titlu, tema **Conservării monumentelor în Transilvania în perioada 1945-1977**. Aici, ca sursă principală de documentare au stat materialele aflate în arhiva INP²³ aflată la București, alături de cele câteva titluri publicate înainte de anul 1989, menționate mai sus.

Pe baza analizei studiilor de caz care constituie cea mai cuprinzătoare parte a acestei lucrări, am elaborat și câteva considerații privind metodele aplicate asupra studiilor de caz din perioada 1945-1977, sub forma unor *tipologii de intervenții* utilizate în activitatea de protecție a patrimoniului în Transilvania.

Monumentele, atât cele din mediul urban cât și cele din mediul rural, nu pot fi privite ca unități de sine stătătoare, ci trebuie încadrate în mediul în care au fost create de priceperea meșterilor trecutului, fiind obligați să arătăm aceeași grijă și față de anturajul care joacă un rol deosebit în accentuarea sau diminuarea valorii monumentului. De aceea, apreciind cum se cuvine această latură a problemei monumentelor istorice, cu totul neglijată în trecut, o parte importantă din activitatea echipelor de restaurare a fost îndreptată spre reconsiderarea în special a acelor anturaje care, legate de monumente istorice valoroase, au suferit în timp transformări sau chiar distrugerii totale.

Lucrările planificate și executate în etape anuale, au prezentat în cursul fiecărui șantier aspecte variate. Obiectivele urmărite și atinse, au fost însă peste tot aceleași:

- restaurarea, în primul rând a monumentului principal;
- degajarea ansamblului de construcții parazitare neinteresante;
- restaurarea clădirilor anexe care formează cadrul istoric al monumentului principal și care au menirea de a-l pune pe acesta din urmă în evidență;
- construirea din nou – în cazuri excepționale – a unui anturaj potrivit acolo unde acesta a dispărut sau n-a fost niciodată în întregime încheiat;
- amenajarea unor corespunzătoare spații de protecție și punerea în valoare a întregului ansamblu prin plantații sau degajarea unor vederi interesante.²⁴

Lucrarea se încheie cu un capitol dedicat **perioadei de după anul 1977** și până în pragul revoluției din 1989, care a pus capăt regimului comunist în România și implicit, unei viziuni relativ unitare asupra patrimoniului.

Concluziile firește unui asemenea studiu cuprinzător sunt urmate de secțiunea de **anexe**, care cuprinde pe lângă **bibliografie și abrevieri, lista ilustrațiilor** care însoțesc informațiile din text.

Revenind la ideea că textul de față nu reprezintă decât o primă aducere în atenția specialiștilor a acestui subiect și poate obiectul de lansare a unor discuții și cercetări ulterioare, considerăm lucrarea ca fiind un text vulnerabil, care va deveni și util abia atunci când îi vor fi scoase la iveală provocările și erorile. Ne asumăm acest fapt, subliniind încă o dată faptul că este punctul nostru personal de vedere, cu toate strădaniile de a fi unul detașat și obiectiv.

Astfel, într-o lume contemporană în care specialiștii domeniului își îndreaptă prea puțin atenția asupra

²² Ioan Opriș, *Protejarea mărturiilor culturale – artistice din Transilvania și Banat după Marea Unire*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1988; *Comisiunea Monumentelor Istorice*, Editura Enciclopedică, București, 1994; *Oficiile pentru patrimoniul cultural național, organisme de mare importanță în politica de ocrotire a patrimoniului cultural național*. În *Revista Muzeelor și Monumentelor (seria muzeu)*, 2, 1976, pp. 62-63; *Unele probleme privind începuturile activității Comisiunii Monumentelor Istorice – Secția pentru Transilvania*. În *AMN*, Cluj-Napoca, XIV, 1977, pp. 547-562; *Comisiunea Monumentelor Istorice – Secția pentru Transilvania și promovarea cercetării epocii dacice*. În *AMN*, Cluj-Napoca, XIX, 1982, pp. 607-616; *Alexandru Lapedatu și monumentele istorice*. În *Revista Muzeelor și Monumentelor (seria monumente istorice și de artă)*, nr. 1, 1984, pp. 60-64; *Efectul cutremurelor asupra monumentelor istorice din România*. În *AMN*, Cluj-Napoca, XXI, 1984, pp. 759-769, *Ocrotirea patrimoniului cultural. Tradiții, destin, valoare*, Editura Meridiane, București, 1986; *Despre evoluția conceptelor de conservare și restaurare a monumentelor istorice*. În *Revista muzeelor și monumentelor, seria monumente istorice și de artă*, nr. 1, 1983.

²³ INP – Institutul Național al Patrimoniului.

²⁴ Grigore Ionescu, *Restaurarea monumentelor de arhitectură în România în anii puterii populare*. În *** *Monumente istorice. Studii și lucrări de restaurare*, Comitetul de Stat pentru Construcții, Arhitectură și Sistematizare. Direcția Monumentelor Istorice, București, vol. 1. pp. 7-9.

metodelor utilizate de către predecesorii lor, asupra reușitelor și eșecurilor acestora, această lucrare oferă oportunitatea discutării unor studii de caz din trecut, ca exemple pozitive și negative.

Faptul că intervențiile asupra acestora s-au încheiat deja în urmă cu câteva decenii, distanța temporală face posibilă observarea critică a modului de comportare a materialelor utilizate în secolul XX, pentru ca specialiștii secolului XXI să poată învăța din experiențele anterioare.

Doresc să subliniez încă o dată necesitatea cercetării patrimoniului nostru cultural, cu toate transformările suferite de acesta de-a lungul vremii, considerând că doar prin analiza metodelor utilizate de către predecesorii noștri, putem ajunge la o protecție eficientă și corectă a monumentelor istorice. Astfel, prin exemplele trecutului, avem datoria să conștientizăm faptul că putem lăsa în urmă un patrimoniu conservat pentru generațiile viitoare, sau prin intervenții superficiale, cu materiale necorespunzătoare și insuficient testate, putem cauza distrugerii ireversibile.